

літоралі. Тому важливою складовою впливу людини на водойму є її інтенсивне заростання, замулювання і заболочення, а відтак, накопичення за рахунок гниття органічних залишків біоти ставу та надходження з поверхневим стоком органічних речовин з яскраво вираженою токсичною дією.

Висновки. Зменшення видового багатства флори річки Серет є свідченням необоротних екологічних змін, які вже наступили. Тому, будь-які реакції на пом'якшення змін повинні бути такими, щоб створити відповідну біоценотичну структуру для підвищення стійкості видів. Це може бути завдяки інтенсивному відновленню шляхом збільшення прибережних насаджень на площі водозбору або унаслідок інвазії інших, пристосованих до реальних умов існування, видів.

1. Грубінко В. В. Екологічні проблеми річок в умовах зарегулювання стоку та маловоддя. Тернопільські біологічні читання - Ternopil Bioscience - 2017 : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяч. 20-річчю заснування наук. фахового видання України "Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Біологія". 20–22 квіт. 2017 р., Тернопіль : Терно-граф, 2017. С. 113–117
2. Андрусишин Т. В., Скиба О. І., Грубінко В. В. Гідроекологічний стан р. Збруч унаслідок зміни кліматичних умов. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Біологія. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 2(73). С. 96–101.

УДК 991.9:502

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ НА
ТЕРНОПІЛЛІ**

Непрілий О.І., Гуменчук М.В., Богатюк І.О., Дробик Н.М.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: honas322@gmail.com

За умов високого ступеня господарського освоєння території Тернопільської області, в ній спостерігається високий

ступінь заповідності – 8,91%. Однак, природно-заповідний фонд (ПЗФ) області потребує реформування. Насамперед, доцільно розширити функціональну структуру природно-заповідного фонду за рахунок: створення запроєктованих національних природних та регіональних ландшафтних парків; формування базових заказників у кожному ландшафтному районі для розширення соціально-екологічної спрямованості заповідної мережі, повноцінного збереження ландшафтного різноманіття тощо.

Зміна концептуальних підходів до розбудови заповідної справи в Україні наприкінці 90-х років ХХ століття призвела до урізноманітнення шляхів їх реалізації на регіональному рівні. Зокрема, створення нових і реформування існуючих заповідних об'єктів поступово стали підпорядковуватись екомережевій стратегії. Ступінь заповідності територій адміністративних районів є високим у Заліщицькому, Борщівському, Монастириському, Гусятинському, Шумському, Буцацькому, Кременецькому районах, а також містах Кременець і Тернопіль. Водночас низький рівень заповідності території є у Збараському, Зборівському, Козівському, Лановецькому, Підволочиському, Терехівському, Тернопільському, Чортківському адміністративних районах, містах Бережанах і Чортків. Управлінням з екології і природних ресурсів Тернопільської ОДА розроблено перспективний план розвитку заповідної справи на період до 2025 року, в якому врахована необхідність подальшого заповідання на теренах вказаних районів і міст.

У процесі аналізу особливостей заповідної мережі Тернопільської області виявлено, що в окремих природних районах області немає базових заповідних об'єктів (площею понад 500 га і певним заповідним режимом на рівні заказників), які би гарантували збереження ландшафтного різноманіття. Така проблема характерна для Мильнівського і Збараського ландшафтів Товтрового пасма, ландшафтів Східного Опілля, малополіських ландшафтів, лановецького ландшафтів Авратинської височини [3].

Більшість заповідних об'єктів області мають локалізований характер, незначні площі, а тому неспроможні належно репрезентувати ландшафтне різноманіття території. Площа

пересічного обласного заповідного об'єкта складає всього 235,2 га і є недостатньою для повноцінного збереження ландшафтного різноманіття.

Так, у межах унікального Товтрового кряжу, який простягнувся більш ніж на 250 км, необхідно забезпечити збереження біотичного і ландшафтного різноманіття 4-х ландшафтних округів: Мильнівського, Збараського, Красненського (в межах Тернопільської області) і Товтрового (в межах Хмельницької області). Загальна площа заповідних територій кряжу або тих, які прилягають до меж кряжу складає 26810 га.

Однак ці заповідні об'єкти розташовані вкрай нерівномірно і не завжди відповідають меті збереження унікального природного комплексу. Заповідність Мильнівських Товтр складає більше 22 %, однак наявні заповідні об'єкти не забезпечують збереження всього природного комплексу, а лише його зоологічної компоненти (95 % заповідних площ складають загальнозоологічні заказники). Заповідність Збараських Товтр складає всього 0,5%. Найвищою і найефективнішою є заповідність Красненських Товтр (більше 27% загальної площі, 98% з яких припадає на природний заповідник «Медобори»). Усі ці заповідні території не об'єднані єдиним завданням збереження унікального товтрового пасма, яке стане важливим в умовах функціонування регіональної екомережі Тернопільщини або створення першого в Україні геопарку для збереження унікального природного об'єкту – Товтрової гряди. Подібного типу мережі заповідних об'єктів, спрямовані на збереження цілісних природних комплексів, є актуальними для Кременецького, Опільського горбогірного районів і річково-долинних комплексів.

Ще однією важливою проблемою заповідної мережі Тернопільщини є фрагментарність і подрібненість пам'яток природи. У реєстрі заповідних територій і об'єктів за 2011 рік із 418 пам'яток природи 297 мають площі менше 2 га, що складає 52 % загальної чисельності об'єктів.

Як стверджує американський геоеколог Р. Форман, площа і конфігурація біоцентру визначає його видове насичення. Вчений вважає, що площа природної рослинності у 2 га є критично

мінімальною для біоцентру карликового типу [1].

У Тернопільській області ж 52% заповідних об'єктів не спроможні здійснювати належне збереження біорізноманіття, що свідчить про низьку природоохоронну ефективність значної частини заповідної мережі. Тому перспективним завданням є укрупнення пам'яток природи, долучення їх до складу заказників, заповідних урочищ, заповідних зон регіональних ландшафтних та національних природних парків, а також створення комплексних пам'яток природи площею більше 2 га.

Упродовж останніх одинадцяти років в області було створено тільки два об'єкти площею понад 500 га? Це – два національні природні парки: «Дністровський каньйон» та «Кременецькі гори». Більшість створених і перспективних для заповідання об'єктів – це заказники різних типів та пам'ятки природи. Яких тенденцій розвитку заповідної справи можна очікувати у найближчі десять років? Відбуватиметься подальший розвиток заказників, як за рахунок новостворених незначних за площею, так і шляхом реорганізації тих, які існують, загальнозоологічних у ландшафтні, лісові в межах таких ландшафтних районів, як: Бережанське і Монастирське Опілля, північно-західні та центральні частини Товтрової гряди, Авратинської височини, Малого Полісся. Подальшого розвитку потребує процес створення регіональних ландшафтних парків в околицях таких міських поселень як Тернопіль, Чортків, Бучач, Збараж, Ланівці, Залізці, Бережани. Обґрунтування доцільності їх формування неодноразово обґрунтовувалося авторами в багатьох інших працях і наукових публікаціях [3]. Стосовно необхідності збереження частини Мильнівського і Збараського ландшафтів Товтрової гряди створенням першого в області геопарку наукова дискусія ведеться з 2008 року [2]. З роками товтрові горби зникають за рахунок інтенсивних гірничо-видобувних розробок і тому збереження окремих ділянок гряди носить острівний, фрагментарний характер. Зрештою, настає пора відведення земель на місцевості до складу регіональної екомережі, процес який галузеві відомства всіляко ігнорують і відтягують. У межах річкових долин з'являється необхідність створення низки гідрологічних, орнітологічних, іхтіологічних заказників з метою поетапної ренатуралізації ландшафтів перспективних сполучних

територій.

Наступним етапом розвитку заповідної справи в області є розробка схем локальних екомереж в межах груп адміністративних районів, або в межах природних районів області з метою врахування перспектив створення локальних заповідних об'єктів та їх ролі у комплексному розвитку місцевих об'єднаних територіальних громад.

1. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія у 2-х т. Київ: Видавничо-географічний центр «Київський університет», 2005. Т.1, 431 с.; Т. 2, 503 с.
2. Зінько Ю. В. Передумови створення геопарку «Українські Товтри»: Матеріали міжнародної конференції «Охорона і менеджмент об'єктів неживої природи на заповідних територіях» (21–23 травня 2008 року). Гримайлів-Тернопіль: Джура, 2008. С. 94-100.
3. Царик Л. П. Визначальна роль мережевого підходу на сучасному етапі оптимізації природоохоронних територій // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2014, №1. С. 205–210.

УДК 373.091.212:613.8

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ**

Новіченко Н. Г., Барна Л. С.

Тернопільський національний педагогічний університет
ім. Володимира Гнатюка

E-mail: novichenko@chem-bio.com.ua; barna @chem-bio.com.ua

Тенденції розвитку України в останні роки змусили суспільство по-новому поставитись до складових здоров'я та формування здорового способу життя, зокрема молодого покоління. Слід підкреслити, що цим питанням приділяють увагу різні науки – медицина, гігієна, охорона здоров'я, екологія, педагогіка, психологія, соціологія, фізична культура ,валеологія. Українські вчені все більше наукових праць присвячують